

ЗВІТ ПРО НЕПРЯМІ ФІНАНСОВІ ВТРАТИ ЕКОНОМІКИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ СТАНОМ НА 1 ЛИПНЯ 2024 РОКУ

Автори:

Дмитро Андрієнко

Дмитро Горюнов

Ліна Задорожня

Юлія Маркуц

Тарас Маршалок

Роман Нейтер

Ігор Піддубний

Інна Студеннікова

Дмитро Топольсков

Вересень 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ	4
1. СОЦІАЛЬНИЙ СЕКТОР	6
Житловий фонд	7
Охорона здоров'я	7
Освіта та наука	8
Соціальний захист	9
Культура, спорт та туризм.....	9
2. ПРОДУКТИВНИЙ СЕКТОР	11
Промисловість, будівництво та послуги	12
Торівля.....	13
Сільське господарство	14
Фінансовий сектор	15
3. ІНФРАСТРУКТУРА	16
Транспортна інфраструктура	17
Енергетика	19
Житлово-комунальне господарство	21
Цифрова інфраструктура та ІТ-сектор	22
4. РОЗМІНУВАННЯ.....	24
5. ФІСКАЛЬНИЙ СЕКТОР	27
Доходи бюджету	28
Видатки бюджету	29
Дефіцит бюджету.....	31

ПЕРЕДМОВА

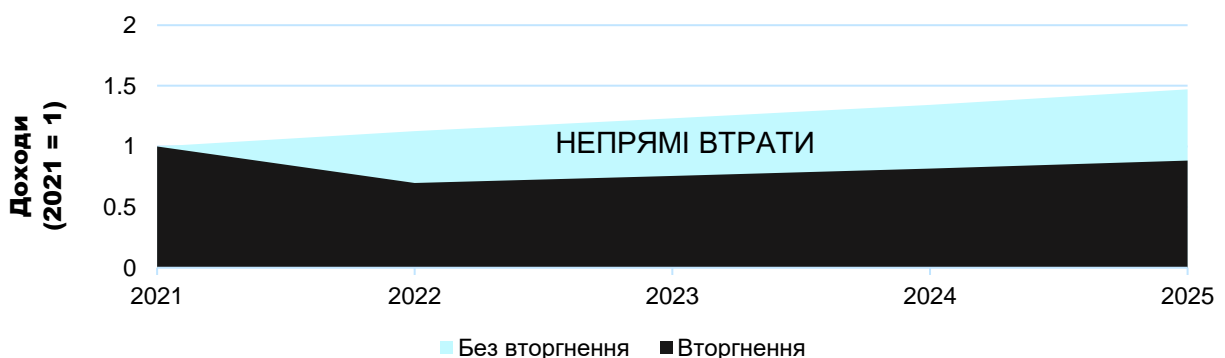
Непрямі фінансові втрати — зміни в економічних потоках внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну («losses» згідно з методологією Світового банку). Вони включають втрати доходів різних сфер економіки та додаткові витрати, пов'язані з війною (наприклад, демонтаж зруйнованих об'єктів та вивіз відходів, розмінування, додаткові соціальні виплати тощо).

Звіт охоплює період з лютого 2022 року по червень 2024 року (фактичні втрати) та період до кінця 2025 року включно (18 місяців з дати збору даних). Розділення на фактичні та прогнозні втрати носить умовний характер, оскільки найсвіжіші дані по фінансовим показникам компаній доступні лише за 2023 рік.

Оцінка непрямих втрат здійснена аналітичною командою Київської школи економіки (KSE) спільно з Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури (Мінінфраструктури) та у співпраці з іншими профільними міністерствами та Національним банком України (НБУ). Загальна оцінка збитків здійснена відповідно до методології Світового Банку (СБ). Розрахунки здійснено за підтримки проєкту DTA (Підтримка цифрової трансформації).

Методологія оцінки суттєво змінилася порівняно з попереднім релізом. Через доступність фінансових звітів більшості компаній Україна за 2022 та 2023 рік, замість припущень щодо динаміки виручки різних секторів економіки, зараз здійснюється моделювання на базі виручки компаній в останньому році до вторгнення (в 2021 році), виручки в роки вторгнення (2022-2023 роки) та прогнозів щодо розвитку економіки від Міжнародного валютного фонду (МВФ). За допомогою цих показників оцінюється, якою б була виручка в 2022-2025 без повномасштабного вторгнення, якою вона була в 2022-2023 та очікується на 2024-2025 роки зараз. Різниця відповідних сум і дає непрямі втрати доходів.

Графік 1. Модель розрахунку непрямих втрат доходів.

Джерело: МВФ, Держстат, розрахунки KSE.

Перегляду зазнало і саме визначення непрямих втрат. Раніше втрата доходів визначалась як втрата виручки. Але оскільки зараз до обрахунку включені всі компанії всіх секторів, це призводить до дублювання в межах ланцюжків доданої вартості. Щоб уникнути цього, виручка переводиться в валову додану вартість згідно з середніми співвідношеннями між цими показниками за останні два роки, для яких були доступні агреговані дані Держстату (2019-2020). Для можливості порівняння зараз ми надаємо обидва показники. Додаткові витрати суб'єктів входять до загальної суми в повному обсязі в обидвох випадках.

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ

З початку повномасштабного вторгнення загальна сума непрямих втрат, які були та будуть завдані Україні, оцінюються в \$1,164 трлн (виручка) або понад \$385 млрд (додана вартість). Порівняно з попереднім звітом, який було опубліковано рік тому, це означає зростання втрат виручки понад в три рази. Це викликано як розширенням переліку суб'єктів, що постраждали (з найбільш постраждалих до всіх), так і збільшенням оціночного періоду (з 34 до 46 місяців). Втрати доданої вартості перевищують ВВП України в 2021 році майже вдвічі.

З точки зору виручки найбільші суми непрямих втрат припадають на продуктивні сектори. Це торгівля (\$450,5 млрд), промисловість разом з будівництвом та послугами (\$410 млрд), та сільське господарство (\$83,1 млрд). Також великих втрат зазнали головні інфраструктурні сектори — енергетика та транспорт (\$43,1 млрд та \$38,8 млрд, відповідно).

З точки зору додаткових витрат, найбільшими групами є розмінування та житловий сектор (\$42 млрд та \$22 млрд, відповідно). В сфері житла переважно йдеться на додаткові витрати громадян на оренду житла, яке ми враховуємо у втратах, хоча технічно це означає перерозподіл доходів між українськими громадянами. Крім того, суттєво зросли та зростуть витрати держави на соціальні виплати (на \$10 млрд). По усім секторам разом, на демонтаж зруйнованих об'єктів та вивіз відходів припадає \$13,4 млрд.

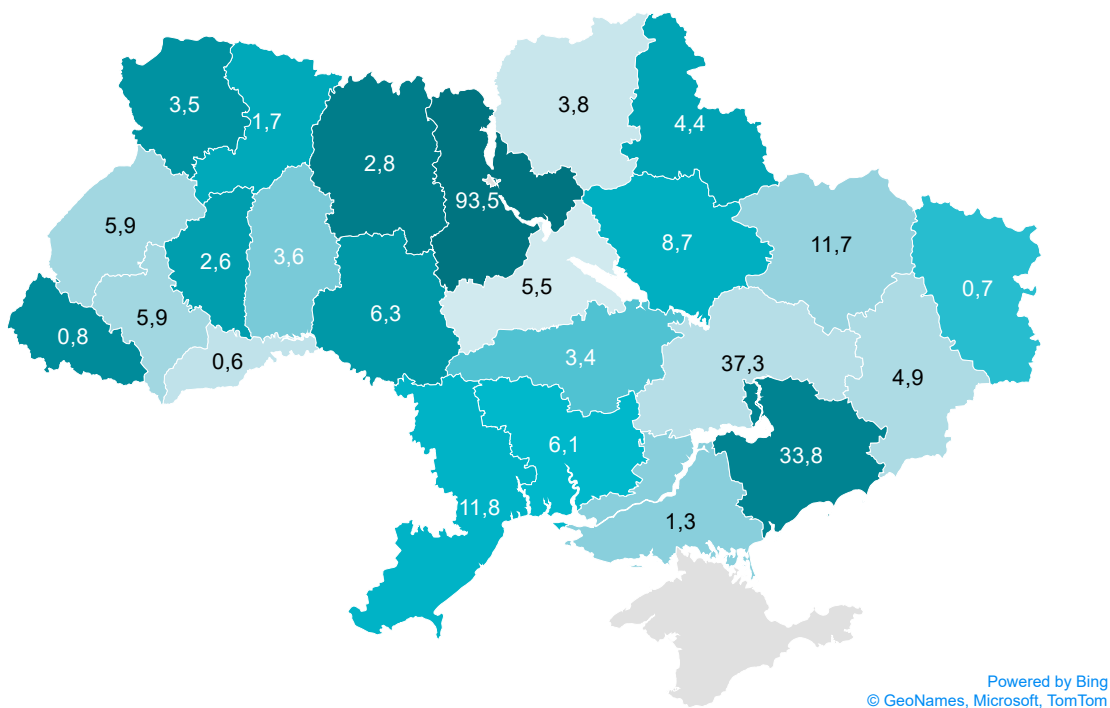
Таблиця 1. Оцінка непрямих фінансових втрат за секторами.

Сектор	Оцінка непрямих втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Промисловість, будівництво та послуги	409,9	133,2
Торгівля	450,5	74,4
Розмінування	42,0	42,0
Сільське господарство	83,1	33,2
Житловий сектор	22,4	22,4
Транспорт	38,8	18,0
Енергетика	43,1	12,0
Охорона здоров'я	11,4	11,1
Соціальний захист	10,0	10,0
Цифрова інфраструктура	19,3	8,8
Освіта	14,5	8,4
Житлово-комунальне господарство	7,7	3,9
Фінансовий сектор	4,3	4,3
Культура	7,3	2,9
Разом	1 164,4	385,7

Джерело: Київська школа економіки.

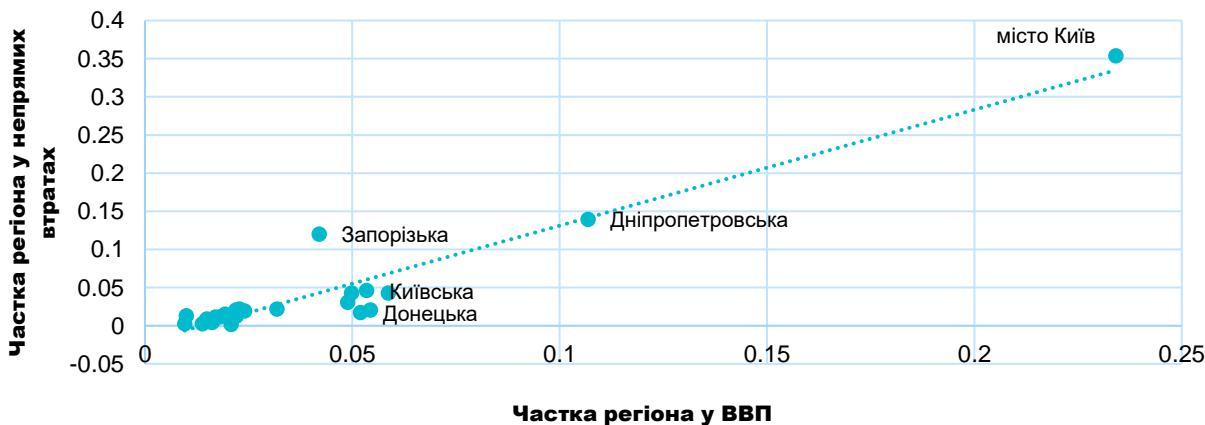
Географічний розподіл непрямих втрат більш рівномірний порівняно з прямими збитками. Цей розподіл приблизно відповідає частці регіонів у валовому внутрішньому продукті до повномасштабного вторгнення (кореляція становить 95%), тоді як прямі втрати від руйнування та пошкодження активів («damages» за методологією Світового банку) зосереджені в областях, де велись та ведуться активні бойові дії.

Карта 1. Оцінка непрямих фінансових втрат за областями.

Джерело: Київська школа економіки.

Графік 2. Кореляція між частками областей у ВВП та у непрямих втратах.

Джерело: Держстат, Київська школа економіки.

A photograph of a severely damaged brick building, likely a residential structure, with significant structural damage and exposed brickwork. The building is set against a clear blue sky. In the foreground, a basketball hoop with a white backboard and a red border is visible, mounted on a metal pole. The overall scene suggests a state of urban decay or the aftermath of conflict.

01

**СОЦІАЛЬНИЙ
СЕКТОР**

Житловий фонд

Активні обстріли міст ракетами та артилерією є складовою тактики бойових дій, що веде Росія. Це призводять до значних руйнувань житлового фонду в містах і селищах, особливо тих, які знаходяться біля лінії фронту. Внаслідок бойових дій Російської Федерації, понад 50% житлового фонду у значній кількості міст та містечок було пошкоджено чи зруйновано.

Найбільших руйнувань зазнав житловий фонд таких міст як Маріуполь, Харків, Чернігів, Сєверодонецьк, Рубіжне, Бахмут, Мар'їнка, Лисичанськ, Попасна, Ізюм та Волноваха. До прикладу, за попередніми оцінками, у Сєверодонецьку пошкоджено 90% житлового фонду, такі міста як Бахмут і Мар'їнка майже не мають непошкоджених будівель. При цьому, кількість пошкоджених житлових будівель (як багатоповерхових, так і індивідуальних будинків) збільшується через продовження активних бойових дій на територіях Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської областей та тимчасової окупації частини території України, а також на всій іншій території країни через регулярні атаки ракетами та дронами.

В результаті непрямі втрати для житлового фонду становлять \$22,4 млрд. В цю суму входить зростання видатків на підтримку галузі, додаткові витрати громадян на оренду житла, а також витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів.

Таблиця 2. Оцінка непрямих втрат житлового фонду.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд
Додаткові витрати на оренду житла	15,424
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	5,729
Зростання видатків на підтримку галузі	1,252
Загальні непрямі втрати сектору	22,404

Джерело: Дані обласних військових адміністрацій, розрахунки Мінеїдновлення спільно з Київською школою економіки.

Охорона здоров'я

Непрямі фінансові втрати сектору охорони здоров'я становлять понад \$11 млрд. Ця сума складається переважно з недоотриманого доходу медичних закладів з урахуванням призупинення діяльності через безпекові ризики та виїзду частини отримувачів медичних послуг за межі України. Під доходами маються на увазі як бюджетні витрати на охорону здоров'я, так і виручка (як державних/комунальних так і приватних закладів).

Збитки через руйнацію або пошкодження об'єктів охорони здоров'я зазнали 19 регіонів України, найбільші втрати з яких приходяться на Донецьку, Харківську, Миколаївську, Луганську та Запорізьку області. Основні втрати стосуються таких закладів, як лікарні та поліклініки.

Таблиця 3. Оцінка непрямих втрат сфери охорони здоров'я.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд
Зменшення доходів сектору (виручка)	11,040
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	0,312
Загальні непрямі втрати сектору	11,352

Джерело: Київська школа економіки.

Освіта та наука

Сфера освіти є однією з найбільш постраждалих секторів унаслідок війни за кількістю зруйнованих, пошкоджених та втрачених об'єктів інфраструктури. Загалом внаслідок бойових дій було зруйновано та пошкоджено 3,8 тис освітніх закладів. Основні втрати стосуються закладів середньої, дошкільної та профтехосвіти через їх поширеність та привабливість для використання у ході бойових дій живою силою агресора. Попри те, що активній бойові дії здійснювалися у 11 областях, заклади освіти були пошкоджені у 21 регіоні України. Найбільші збитки від руйнувань та пошкоджень закладів освіти — у Донецькій, Харківській, Херсонській, Миколаївській та Луганській областях.

В результаті руйнувань, а також загалом через безпекову ситуацію, у багатьох регіонах навчальний процес був зупинений, або взагалі, або на тривалий час, або з тривалими перервами. Це змусило державу скоротити видатки на освіту з державного та місцеві бюджети. Попит на приватні освітні послуги також скоротився.

Оцінка непрямих фінансових втрат освітньої галузі становить понад \$14 млрд. Ця сума складається з недоотриманого доходу приватних освітніх закладів з урахуванням призупинення діяльності через безпекові ризики та виїзду частини отримувачів освітніх послуг за межі України; а також зменшення бюджетних видатків на освіту та науку.

Таблиця 4. Оцінка непрямих втрат сфери освіти та науки.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд
Зменшення планових бюджетних видатків	12,651
Зменшення доходів приватного сектору (виручка)	1,141
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	0,679
Загальні непрямі втрати сектору	14,471

Джерело: Київська школа економіки.

Соціальний захист

Непрямі збитки, які вже завдані та будуть завдані соціальному сектору, становлять \$10 млрд. Вони включають в себе додаткові витрати України на виплати соціальної допомоги населенню та фінансування додаткових соціальних послуг, що спрямовуються на подолання наслідків військової агресії РФ.

Таблиця 5. Оцінка непрямих втрат сфери соціального захисту.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд
Виплати соціальної допомоги на проживання ВПО	7,038
Виплати особам з інвалідністю, які отримали інвалідність внаслідок війни	0,633
Виплати соціальних допомог на території адміністративно-територіальних одиниць, де структурні підрозділи з питань соціального захисту населення не мають (або не мали) можливості забезпечити виконання повноважень	0,357
Виплата допомоги малозабезпеченим сім'ям/особам	0,346
Видатки на протезно-ортопедичні вироби, видані окремим категоріям населення	0,331
Виплата державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю	0,321
Виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності	0,291
Інші категорії виплат	0,525
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	0,021
Загальні непрямі втрати сектору	10,014

Джерело: Міністерство соціальної політики України.

Культура, спорт та туризм

З початку широкомасштабного вторгнення сфера культури зазнала найбільших втрат за всю історію незалежної України. Для кожної країни культура є основою самовизначення кожного громадянина, руйнування об'єктів культурної сфери, таких як музеї, історичні будівлі, пам'ятники та мистецькі витвори видатних людей є дуже болючим ударом для українців, оскільки з руйнуванням кожного об'єкту культури втрачається і частина історії України та українського народу.

Через велику інтенсивність бойових дій на сході та півдні України, а також регулярні ракетні обстріли по всій її території, більшість культурних та спортивних установ припинили роботу або значно її скоротили. Як наслідок, 12,5 млн жителів принаймні 6 областей країни (Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області) втратили доступ до послуг, ще 13 млн людей з 7 областей обмежені в їх отриманні.

За даними реєстрів національної культурної спадщини в Україні налічується біля 15,5 тис об'єктів культурної спадщини, з них біля 1,2 тис — об'єкти загальнодержавного значення та 14,3 тис — місцевого. Ці об'єкти впорядковано за вісьмома типами: історичні, архітектурні, археологічні пам'ятки,

ландшафт, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти містопланування / містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва та об'єкти науки і техніки.

Загальні непрямі втрати сфери культури, туризму та спорту станом складають майже \$7 млрд (втрачена виручка) або \$2,6 млрд (втрачена додана вартість).

Сфери культури та туризму є залежними один від одного. Скупчення об'єктів культурної спадщини та культурних інституцій, які поєднують у своїй діяльності пізнавальні / освітні та розважальні функції, створює туристичну привабливість для таких місць, через що утворюються культурно-туристичні зони. Найбільших втрат зазнають саме такі зони, оскільки руйнування та пошкодження культурних об'єктів призводить великих втрат не тільки самої культурної сфери, а ще й до втрат туристичної сфери. Це працює і у зворотний бік. Відповідно це впливає на непрямі економічні втрати через руйнування найбільш привабливих культурно-туристичних об'єктів, міграцію культурної спільноти та відсутність внутрішніх та іноземних туристів.

Втрати культурно-туристичних об'єктів призводять до частинних втрат культурної та туристичної цінності окремих регіонів, через що вони в перспективі можуть втратити економічно-фінансову підтримку. Міграція представників фахових спільнот також є дуже важливим чинником непрямих втрат, оскільки культура формується саме завдяки людям, які нею займаються. Міграція великої кількості труп, хорів та ансамблів навіть в межах України може сприяти розбалансуванню фінансової ситуації в межах країни в сторону більш "безпечних" регіонів.

Туризм в Україні наразі втрачає дуже суттєву кількість коштів. Перш за все це пов'язано зі зменшенням загальної кількості туристів. Україна наразі залишилася майже без іноземних туристів, яких налічувалося близько 4 млн осіб у 2020 році. Децю краща схожа ситуація з внутрішнім туризмом, оскільки через заборону на виїзд за кордон чоловікам призовного віку попит на відпочинок задовольняється всередині країни. В будь-якому разі, через активні бойові дії, загрози ракетних ударів та заміновані туристичні зони 13 з 24 областей залишилися без туризму повністю (100% підприємств туризму припинили свою роботу) або частково (50% підприємств туризму припинили свою роботу).

Таблиця 6. Оцінка непрямих втрат сфери культури, спорту та туризму.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Зменшення доходів (готелі)	2,131	0,794
Зменшення доходів (виробництво та демонстрація кіно)	1,916	0,714
Зменшення доходів (видавництво)	1,295	0,483
Зменшення доходів (культура)	0,788	0,294
Зменшення доходів (туризм)	0,496	0,185
Зменшення доходів (спорт)	0,257	0,096
Зменшення доходів (розваги)	0,112	0,042
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	0,309	0,309
Загальні непрямі втрати сектору	7,304	2,916

Джерело: Київська школа економіки.

An aerial photograph of a lush green agricultural field. A large, white, cylindrical pipe or container lies on its side in the middle of the field, partially buried in the soil. The field is filled with rows of young green plants, likely corn or a similar crop, growing in neat rows. The lighting is bright, suggesting a sunny day, and the overall scene is one of agricultural activity.

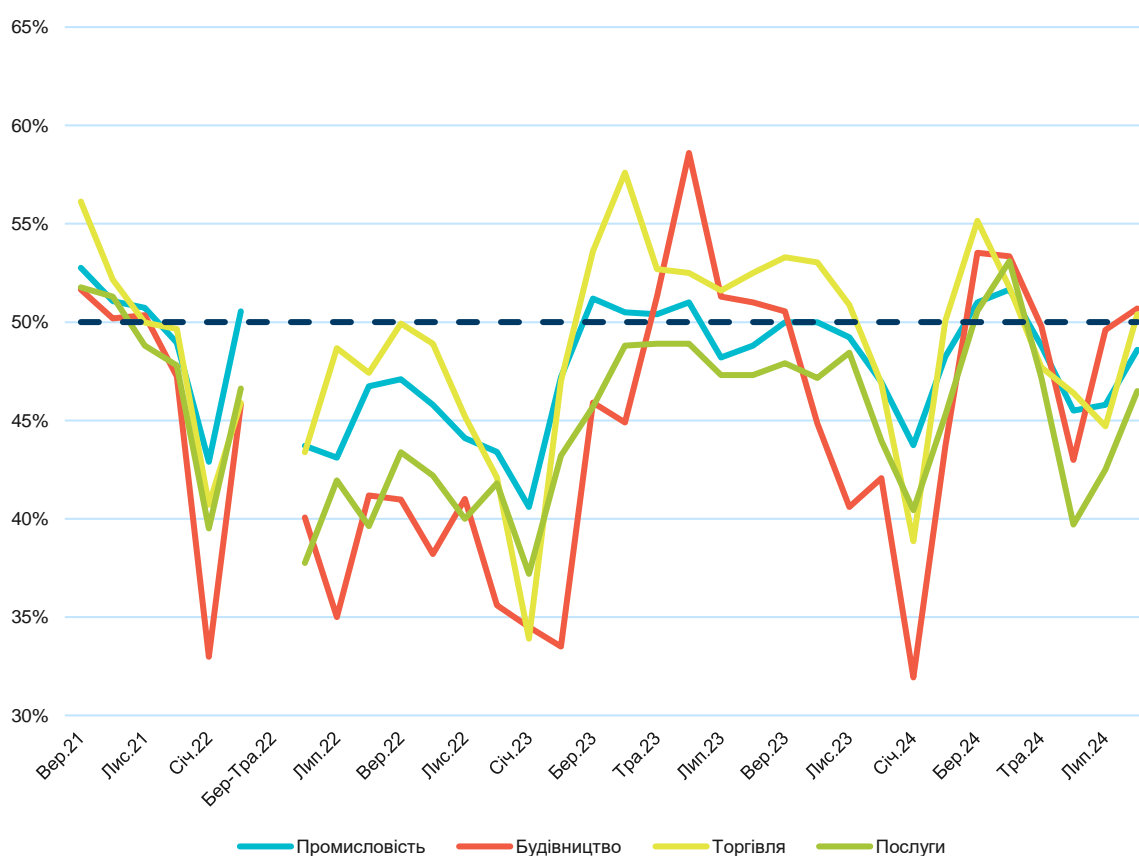
02

**ПРОДУКТИВНИЙ
СЕКТОР**

Промисловість, будівництво та послуги

Українська промисловість, а також будівельний сектор та послуги дуже сильно постраждали від повномасштабного вторгнення. Чимало активів було зруйновано або частково пошкоджено через удари ракетами або дронами. Експортно-орієнтовані галузі не завжди могли постачати свою продукцію за кордон через логістичні проблеми. Місцевий попит скоротився через еміграцію, падіння доходів та споживацьких настроїв. Через еміграцію та мобілізацію скоротилась кількість співробітників. Згодом до цього додалися перебої з постачанням електроенергії. Будівництво тривалий час майже не мало замовлень через суттєве скорочення інвестиційного попиту.

Графік 3. Індекс очікувань ділової активності.

Джерело: Національний банк України.

Загальні непрямі фінансові втрати підприємств оцінюються майже у \$410 млрд. (виручка) або \$133 млрд (додана вартість). Це найбільша сума непрямих витрат серед всіх секторів (за доданою вартістю) та друга за величиною (за виручкою). Непрямі втрати включають в себе втрати доходів підприємств, як зруйнованих або пошкоджених, так і всіх інших, доходи яких скоротилися через проблеми з логістикою, зниження попиту, відтік працівників тощо. В окремих галузях та підприємств (насамперед постачальників Збройних сил України — виробників зброї, боєприпасів та уніформи, постачальників харчів) доходи, навпаки, виростили; без цього ефекту оцінка втрат була би ще вищою.

Таблиця 7. Оцінка непрямих втрат промисловості, будівництва та послуг.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Зменшення доходу промисловості	303,8	89,6
Зменшення доходу послуг	49,8	25,8
Зменшення доходу будівництва	55,0	16,5
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	1,3	1,3
Загальні непрямі втрати сектору	409,9	133,2

Джерело: Держстат, Київська школа економіки.

Торгівля

Непрямі фінансові втрати сфери оптової та роздрібної торгівлі сягнули \$450,5 млрд (виручка) або \$74,4 млрд (додана вартість). Це ставить торгівлю на перше-друге місце за обсягами непрямих втрат, в залежності від показника. Непрямі втрати пов'язані зокрема з відтоком клієнтів закордон та в більш небезпечні місця, зміни обсягів та структури споживання, необхідністю релокації бізнесу, змін шляхів логістики. З початком війни безпекова ситуація змусила призупинити роботу деякі торговельні мережі по всій країні та торгові об'єкти в прифронтових районах. Більшою мірою постраждали регіони, що знаходяться в безпосередній близькості від лінії зіткнення.

Але через безпекову ситуацію торговельні заклади страждають по всій території України. За даними Української Ради Торгових Центрів (UCSC), з початку повномасштабного вторгнення станом на 01.07.2024 тільки через повітряні тривоги кожний ТЦ в Україні був закритим в середньому протягом 78 робочих днів. Найбільш небезпечна ситуація спостерігається в Донецькій, Запорізькій та Харківській областях, в яких торгові об'єкти зачинені для відвідувачів через тривоги відповідно протягом 31%, 22%, 21% робочого часу торгових об'єктів.

Втім, порівняно з першим роком вторгнення спостерігається певне відновлення. Станом на середину 2024 року ключові мережеві оператори поновили роботу в Україні (це стосується насамперед безпечних регіонів). Девелопери будують та відкривають нові торговельні площі, мережі зосереджені на розвитку. Рітейл поступово відновлюється, а щомісячні непрямі збитки галузі зменшуються.

Таблиця 8. Оцінка непрямих втрат торгівлі.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Зменшення доходу роздрібної торгівлі	149,683	25,528
Зменшення доходу оптової торгівлі	300,555	48,594
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	0,281	0,281
Загальні непрямі втрати сектору	450,519	74,403

Джерело: Держстат, Київська школа економіки.

Сільське господарство

Непрямі фінансові втрати сільського господарства оцінюються у \$83 млрд. Непрямі збитки включають в себе втрати рослинництва, тваринництва, втрат виробників через порушення експорту, а також втрати через зростання виробничих витрат та втрати через потребу у рекультивациї. Ці втрати оцінюються непрямими методами шляхом поєднання державної, регіональної статистики а також даних опитування сільськогосподарських виробників, проведених у 2022 році.

Найбільша частка непрямих втрат спричинена зниженням виробництва продукції рослинництва. Сукупні непрямі втрати через скорочення виробництва продукції рослинництва складають \$46,5 млрд і відповідають зниженням виробництва впродовж чотирьох циклів однорічних культур (в 2022-2025 календарних роках). Виробництво продукції рослинництва скоротилось і через зниження посівних площ і через зміну технології виробництва, що зумовлює падіння врожайності основних сільськогосподарських культур.

Другою за розміром категорією втрати через порушення експорту. Втрати внаслідок порушень експорту оцінюється у \$24,1 млрд. Морська блокада, встановлена РФ на початку вторгнення, а згодом обмежене функціонування так званого зернового коридору, призвела до зростання логістичних витрат, що спричинило зниження внутрішніх цін на основну експортно-орієнтовану продукцію аграрного сектору. Незважаючи на відновлення морських перевезень з відкриттям повноцінного українського морського коридору, ціна фрахту у таких перевезеннях суттєво перевищує ціни до повномасштабного вторгнення, що все це є фактором тиску на ціну основної сільськогосподарської продукції. Враховуючи поліпшення ситуації, що спостерігається в 2024 році ми припускаємо, що знижені ціни на основну сільськогосподарську продукцію мали вплив на врожаї 2022-2023 календарних років, на перехідні залишки 2022 року, але не матимуть впливу на врожай 2024 календарного року.

На решту категорій припадає 9% від загальної суми. Непрямі збитки внаслідок скорочення виробництва у тваринництві складають \$7,5 млрд, втрати внаслідок здорожчання факторів виробництва (палива та мінеральних добрив) складають \$4,4 млрд, а втрати через потребу в рекультивациї земель оцінюються у \$0,3 млрд.

Таблиця 9. Оцінка непрямих втрат АПК та земельних ресурсів.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Зменшення доходу через зниження виробництва (рослинництво)	46,535	18,547
Зменшення доходу через зниження виробництва (тваринництво, бджільництво, рибальство та аквакультура)	7,499	2,989
Зменшення доходу через порушення логістики та зниження внутрішніх цін на основні експортні культури	24,110	9,809
Зменшення прибутку виробників через зростання цін на основні фактори виробництва	4,437	1,768
Додаткові витрати через потребу в рекультивациї	0,329	0,329
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	0,180	0,180
Загальні непрямі втрати сектору	83,090	33,423

Джерело: Держстат, Київська школа економіки.

Фінансовий сектор

Повномасштабна війна дуже сильно вплинула на фінансовий сектор, насамперед на головну його складову — банки. Вони зазнали впливу як напряду, так і через проблеми з бізнесом своїх клієнтів (особливо позичальників).

Спочатку банки вимушено скоротили діяльність відділень на територіях, де існувала загроза безпеці персоналу. На початку березня в зоні ведення бойових дій або поблизу неї працювало лише 21% відділень системно важливих банків, а загалом в Україні – 60%. Але завдяки деокупації північних областей, станом на середину червня 2022 року працювало вже 85% відділень. Після деокупації окремих територій на Сході та Півдні банки почали відновлювати роботу відділень і тут.

В будь-якому разі, через падіння попиту на послуги банки були змушені оптимізувати мережі своїх відділень. За даними Нацбанку, які він опублікував в Звіті про фінансову стабільність за червень 2023 року¹, загалом з початку вторгнення банки закрили близько 1,5 тис відділень, або 20% від загальної кількості (в регіонах де ведуться активні бойові дії, ця частка сягає двох третин). Восени та взимку банки потерпали від перебоїв з постачанням електроенергії, але з часом установи налагодили автономну роботу 45% відділень.

Непрямі фінансові втрати банків оцінюються в \$4,3 млрд. Насамперед, йдеться про кредитні ризики. За оцінками НБУ станом на червень 2024 року, втрати кредитного портфелю через пошкодження застав та погіршення фінансового стану позичальників можуть становити до 20% від чистого кредитного портфелю станом на лютий 2022 року, або **\$3,861 млрд** (попередня оцінка, зроблена в червні 2023, була більш песимістичною — 30%). Операційний ризик (витрати та недоотримані доходи) оцінюється в 15 млрд грн. (**\$410 млн**). Його зростання сповільнилось; за останні шість місяців ці втрати зросли на 3 млрд грн, тоді як за попередні зростання становило 6 млрд грн. Ця оцінка зберігається і зараз, оскільки, за оцінками НБУ станом на червень 2024 року², кредитний ризик корпорацій не змінився, а рівень дефолтів підприємств поступово знижується.

Таблиця 10. Оцінка непрямих втрат банків.

Види втрат	Оцінка втрат, млрд дол США
Втрати від реалізації кредитних ризиків	3,861
Втрати від реалізації операційних ризиків	0,410
Загальні непрямі втрати сектору	4,271

Джерело: Національний банк України.

¹ Звіт про фінансову стабільність, червень 2023 https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=7

² Звіт про фінансову стабільність, червень 2024 https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H1.pdf?v=7

A photograph of a power substation. In the foreground, a large, complex metal structure, likely a transformer or switchgear support, has collapsed and is lying on the ground amidst tall grass and weeds. The structure is made of dark grey metal beams and plates. In the background, several tall metal towers are visible, with multiple high-voltage power lines stretching across the sky. The sky is blue with some light clouds. The overall scene suggests a state of disrepair or a recent accident at the facility.

03

ИНФРАСТРУКТУРА

Транспортна інфраструктура

Об'єкти інфраструктури стали однією з ключових сфер, які зазнали найбільших атак з боку агресора. Зокрема, у перші тижні війни, російські війська здійснювали масовані обстріли авіаційної інфраструктури, передусім аеродромів не лише військового, але й цивільного і військово-цивільного (подвійного) призначення. Згодом цілями активних атак стали об'єкти залізничної інфраструктури.

Оцінка загального обсягу непрямих фінансових втрат в транспортному секторі складає \$38,8 млрд. (виручка) або майже \$19 млрд. (додана вартість). Ця сума включає недоотримання доходів підприємствами сектору, витрати на демонтаж зруйнованих об'єктів, економічні витрати, зменшення видатків на дорожнє будівництво, економічні витрати, пов'язані з виконанням цивільних та військових задач тощо.

З початком війни українська залізниця відчутно продемонструвала свою роль як об'єкт критичної інфраструктури, взявши на себе головний удар по безкоштовній евакуації мільйонів українських громадян (а також великої кількості бізнесів), що опинились в зоні бойових дій; а також по доставці критично важливих матеріалів та обладнання у ці регіони. У відповідь, українська залізниця стала активною мішенню для російських обстрілів та атак. В результаті залізнична інфраструктура понесла чималі непрямі втрати, в основному вони складаються з недоотриманого доходу Укрзалізниці.

Авіаційна галузь почала зазнавати втрат від військової агресії ще до її фактичного початку. Адже 12 лютого 2022 року світові страхові компанії повідомили українських перевізників про припинення страхування літаків через високу загрозу вторгнення з боку Росії. Це призвело до ризику скасування рейсів міжнародних авіаперевізників до України, внаслідок чого держава виразила готовність підтримати авіаперевізників шляхом надання додаткових фінансових гарантій для підтримки авіаринку.

З початком бойових дій, авіаційний простір над Україною було миттєво закрито, і авіаційне сполучення припинено. Одночасно, російські війська почали активні ракетні обстріли всіх ключових аеродромів України, намагаючись позбавити її можливості забезпечувати протиповітряну оборону. Як наслідок, з 35 аеродромів було пошкоджено 19, зокрема 12 цивільних і 7 аеродромів подвійного призначення (без урахування військових аеродромів). Частина аеродромів зазнала по декілька повторних обстрілів.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, всі морські торговельні шляхи України стали недоступними для експорту та імпорту. Це призвело до значних втрат для економіки України. Лише за березень 2022 року, експорт України скоротився на 50%³. Але вже у серпні, в результаті досягнутої

³ <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/>

домовленості між Україною, Туреччиною, ООН та росією вдалося розблокувати роботу трьох українських портів для вивезення вітчизняної аграрної продукції — “Одеса”, “Південний” та “Чорноморськ”, які у 2021 році забезпечували 70% товарообігу України⁴.

В результаті роботи так званої “Зернової ініціативи” вдалося експортувати 19 млн тонн агропродукції через морські порти⁵ (серпень 2022 р. - червень 2023 р.). Навіть попри роботу такої ініціативи, спроможність торгівлі морськими шляхами залишається обмеженою. Згодом РФ почала саботувати навіть той обмежений режим роботи, який було гарантовано угодою, а потім відмовилась підписувати чергове продовження. Втім, завдяки роботі військових по російському флоту, Україні вдалось частково відновити морський трафік в односторонньому порядку, без участі Росії.

На територіях і у містах, де велися найжорстокіші бої зруйнована комунальна транспортна інфраструктура, а люди залишилися без приватних транспортних засобів, які були пошкоджені чи знищені в результаті ракетного та артилерійського обстрілів. Найбільшої шкоди комунальному майну, до якого віднесено і комунальний (громадський) транспорт, було завдано в Луганській та Донецькій областях, а також м. Харкові. Це пов'язано з тим, що ворог нещадно застосовуючи важке озброєння завдавав ударів по цивільній інфраструктурі. Що і призвело до втрати, за оцінками, близько 60% громадського транспорту в Донецькій області та понад 70% — у Луганській області. В цих двох областях фактично повністю зруйнована галузь з надання послуг з перевезення пасажирів міським та приміським транспортом. Найбільше приватних легкових автомобілів також було втрачено громадянами в цих двох східних областях України.

Таблиця 11. Оцінка непрямих втрат в транспорті.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Зменшення доходу (автомобільний транспорт)	7,130	3,257
Зменшення доходу (повітряний транспорт)	6,442	2,943
Зменшення доходу (залізничний транспорт)	5,666	2,588
Зменшення доходу (складське господарство)	4,313	1,970
Зменшення доходу (водний транспорт)	3,849	1,758
Зменшення доходу (пошта та кур'єрські послуги)	1,332	0,608
Зменшення доходу ((при-)міський транспорт)	0,985	0,450
Зменшення доходу (інше)	6,763	3,090
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	2,334	2,334
Загальні непрямі втрати сектору	38,814	18,998

Джерело: Держстат, Київська школа економіки.

⁴ <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/07/22/689519/>

⁵ <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3662574-ukraina-eksportovala-19-miljoniv-tonn-agroprodukcii-u-mezah-zernovoi-iniciativi.html>

Енергетика

Загальний розмір непрямих фінансових втрат енергетичного сектору України через повномасштабне вторгнення РФ складає майже \$43,1 млрд. Оцінка непрямих фінансових втрат здійснена на основі публічно доступних даних, оцінках про прямі збитки, а також із використанням експертних припущень.

Сектор виробництва та передачі електроенергії страждає найбільше від російської агресії. РФ продовжує здійснювати цілеспрямовані та масштабні атаки на об'єкти, що забезпечують виробництво, передачу та розподіл електроенергії. Значна сума непрямих фінансових втрат припадає на великі об'єкти генерації електроенергії. Внаслідок одного із останніх масованих обстрілів, за словами прем'єр-міністра України, було пошкоджено 9 блоків теплових електростанцій, а щонайменше один із них було повністю зруйновано внаслідок прямого влучення ракети.

На початку червня 2023 року росіянами була підірвана та повністю зруйнована Каховська ГЕС. Річні економічні збитки завдані державній компанії Укргідроенерго складають понад \$100 млн. Потреби ж на побудову нової ГЕС аналогічної потужності складуть близько \$1 млрд.

Крім того, лишається окупованою найбільша в Європі АЕС — Запорізька (потужність ЗАЕС складала понад 10% всієї потужності Української енергосистеми до російського повномасштабного вторгнення). Окупована атомна станція не здійснює відпуску електроенергії, а свої внутрішні потреби забезпечує з української енергосистеми, а також від дизель-генераторів у аварійних випадках. МАГАТЕ та Міненерго називають ситуацію із ядерною безпекою загрозливою. Також, на окупованих після 24 лютого 2022 року територіях розташовані Вуглегірська, Запорізька та Луганська ТЕС, а навколо Курахівської ТЕС точаться запеклі бої.

ВДЕ також зазнає значних непрямих фінансових збитків. Окуповані потужності не виробляють електроенергії вже більше року, не приносячи доходів. За даними Energy Charter Secretariat, 13% потужностей сонячної генерації знаходяться на окупованих територіях, а 8% були пошкоджені або знищені; близько 80% вітрогенерації окуповано і частина пошкоджена через обстріли; 2% біоенергетичних потужностей знаходяться під окупацією, а також відомо про принаймні 4 біогазові заводи, що зазнали руйнувань. Такі втрати примножуються неможливістю введення в експлуатацію нових незавершених об'єктів, в які були вкладені ресурси, зокрема кредитні. За оцінками профільних асоціацій, до кінця минулого року мали б добудувати та ввести в експлуатацію лише вітроелектростанцій із сукупною встановленою потужністю близько 800 МВт.

Також через масову міграцію населення, скорочення ділової активності внаслідок повномасштабної війни, значно впав попит на енергоносії. За заявами керівництва НЕК "Укренерго" та наявними даними про погодинний баланс потужностей ОЕС України, від початку вторгнення споживання та виробництво електроенергії впало на понад 30%.

Окрім того, руйнування електроенергетичної інфраструктури призвело до неможливості відпуску та транспортування значних обсягів електрики. До того ж, середньозважена оптова ціна на електричну енергію протягом перших 14 місяців повномасштабної війни не перевищував довоєнного рівня. Це призводить до значних втрат для виробників електроенергії та компаній, що транспортують її. За попередніми оцінками проекту, непрямі фінансові збитки для сектору електроенергетики сягають понад \$19 млрд, з яких понад дві третини припадають на виробників електроенергії (більше \$13 млрд).

Падіння попиту на енергоносії через повномасштабну війну так само стосується й сектору природного газу. За підсумками 2022 року попри падіння видобутку блакитного палива на майже 7%, внутрішнє споживання знизилося на 24% (~7 млрд м³), а експорт енергоносія було заборонено у червні 2022 року задля гарантії збереження достатньої кількості ресурсу для проходження опалювального періоду. Як наслідок, через насичення внутрішнього комерційного ринку та унеможливлення експорту збільшився розрив між ринковою ціною на природний газ всередині країни та котируваннями на найбільших європейських біржах, звідки Україна також й імпортує ресурс.

Так, у березні-грудні 2022 року середня ціна на природний газ на Українській енергетичній біржі складала близько \$900 за тис м³, а на нідерландському хабі TTF — \$1400 за тис. м³. Як результат — падіння доходів для видобувних компаній. Зниження обсягів споживання негативно впливає на доходи компаній, що транспортують та розподіляють газ. За оцінками команди Проекту, загальні фінансові втрати компаній газового сектору складають майже \$5,6 млрд, в тому числі \$3,7 млрд втрат серед компаній-видобувників природного газу.

Зі знищенням усіх діючих нафтопереробних заводів ринок нафтопереробки в Україні практично зник, а непрямі втрати для цієї галузі оцінюються у \$13,5 мільярдів. До початку повномасштабного вторгнення Україна переробляла близько 3,6 мільйонів тонн нафти на рік, задовольняючи третину внутрішнього попиту. Зі знищенням активних Кременчуцького НПЗ та Шебелинського ГПЗ, а також неактивних Лисичанського та Одеського НПЗ, Україні тепер доводиться майже повністю покривати внутрішнє споживання нафтопродуктів за рахунок імпорту. Крім того, через руйнування нафтобаз і переорієнтацію шляхів імпорту, імпортерам довелося нести додаткові капітальні та логістичні витрати.

Знищення об'єктів теплопостачання та зниження попиту на теплову енергію призвели до непрямих втрат у секторі централізованого теплопостачання на суму майже \$2,8 мільярдів⁶. Теплопостачальні компанії, більшість з яких є комунальними, знаходяться у скрутному фінансовому становищі. Залучення фінансування для відбудови пошкоджених об'єктів та необхідної модернізації інфраструктури є вкрай обмеженим через падіння попиту серед не побутових споживачів

⁶ Раніше оцінка непрямих втрат сектору теплопостачання була включена до розділу "Житлово-комунальне господарство".

та введений у серпні 2022 року мораторій на підвищення тарифів на тепlopостачання для побутових споживачів.

Через скорочення видобутку вугілля на державних шахтах та окупацію вугільних підприємств, вугільна галузь зазнала непрямих втрат на суму майже \$0,7 мільярдів. За повідомленнями, видобуток вугілля на державних шахтах, які забезпечували близько чверті загального видобутку, зменшився вдвічі під час повномасштабного вторгнення. Водночас групі компаній ДТЕК, що володіє більшістю приватних вугільних шахт, вдалося у 2022 році зберегти видобуток на рівні 2021 року. Проте загальне зниження спроможності національних виробників постачати енергетичне вугілля через війну призводить до втрат для них і підсилює залежність України від імпорту цього ресурсу. Руїнування теплових електростанцій призведуть до падіння попиту на енергетичне вугілля в країні, а відтак збільшать розмір втрат вугільного сектору.

Таблиця 12. Оцінка непрямих втрат в енергетиці.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Зменшення доходу (видобуток та переробка нафти)	13,458	3,364
Зменшення доходу (електрогенерація)	12,838	3,209
Зменшення доходу (видобуток газу)	3,795	0,949
Зменшення доходу (розподіл електроенергії)	3,764	0,936
Зменшення доходу (тепlopостачання)	2,792	0,698
Зменшення доходу (передача електроенергії)	2,326	0,581
Зменшення доходу (розподіл газу)	1,173	0,293
Зменшення доходу (вугільна промисловість)	0,700	0,175
Зменшення доходу (магістральне транспортування газу)	0,667	0,167
Витрати на демонтаж та вивезення будівельних відходів	1,614	1,614
Загальні непрямі втрати сектору	43,114	11,988

Джерело: Держстат, Київська школа економіки.

Житлово-комунальне господарство

Інфраструктура житлово-комунального господарства, що складає важливу частину систем життєзабезпечення населених пунктів, стала однією з цілей ракетних та артилерійських ударів РФ. Постійні обстріли та бойові дії унеможлилювали або суттєво ускладнювали проведення ремонтних робіт, що спричинило тривале відключення систем тепло- та водopостачання. У деяких містах мешканці не отримують житлово-комунальні послуги та не мають належного доступу до питної води і досі.

До прикладу, через пошкодження водопроводу більшість районів м. Миколаїв довгий час залишалися без централізованого

водопостачання. Відновити водогін змогли лише після звільнення Херсона в листопаді 2022 р., а до цього моменту у місті була наявна лише технічна вода, а питна доставлялася з інших міст як бутильована через торгову мережу. Окрім того, значного рівня руйнувань зазнала житлово-комунальна сфера міст, що знаходяться під щільним артилерійськими обстрілами.

Сфера водопостачання зазнавала постійних перебоїв у містах через вимушені відключення електроенергії та спад напруги на обладнанні, що призвело до необхідності встановлення генераторів та прискорило зношення активів.

Непрямі збитки для житлово-комунального господарства оцінюються близько в \$7,7 млрд (виручка) або \$3,8 млрд (додана вартість). Сума включає в себе демонтаж зруйнованих об'єктів та вивезення відходів від руйнування, видатки Уряду для відбудови та підтримки роботи комунальних підприємств, а також зменшення доходу галузі.

Таблиця 13. Оцінка непрямих втрат сфери ЖКГ.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Зменшення доходу галузі	6,744	2,859
Демонтаж зруйнованих об'єктів та вивезення відходів руйнування	0,598	0,598
Додаткові видатки Уряду для відбудови та підтримки роботи об'єктів	0,404	0,404
Загальні непрямі втрати галузі	7,746	3,861

Джерело: Держстат, Мініфраструктури, Київська школа економіки.

Цифрова інфраструктура та ІТ-сектор

Непрямі фінансові втрати цифрової інфраструктури та ІТ-сектору оцінюються в \$19,3 млрд (виручка) або \$8,7 млрд (додана вартість). Вона складається зі зменшення доходів операторів фіксованого та мобільного зв'язку, ІТ-компаній, а також додаткових витрат операторів цифрових комунікацій, пов'язаних насамперед з необхідністю забезпечити енергетичну незалежність.

Щонайменше 726 операторів електронних комунікацій фіксованого доступу до мереж Інтернет зазнали збитків в результаті військових дій. Після деокупації населених пунктів руйнування мереж сягає 100%. По країні якість передавання даних по мережах фіксованого інтернету доступу знизилась в середньому на 13%, по мережах мобільного зв'язку — на 26% (оцінка станом на 01.05.2022). Згодом ситуація покращилась.

Потім сектор зазнав додаткових втрат через важку ситуацію в енергетичному секторі (див. відповідний розділ). Взимку 2022/2023 оператори

стикнулись з неможливістю працювати через відсутність електроенергії, і змушені були нести додаткові витрати на власні системи генерації та зберігання електрики. Починаючи з травня 2024 року, ця проблема знову набула актуальності.

Також в цифровій інфраструктурі є низка наступних проблем. Оператори, мережі яких повністю або більшою частиною знаходяться в окупації або в зоні бойових дій, за можливості підтримують мережі, щоб громадяни України продовжували користуватись доступом до інтернету з вільної території. Доходи в такому випадку близькі до нуля, а витрати залишаються. В той же час деякі з таких операторів мають кредити у банках. Сплачувати за користування кредитом та погашати тіло кредиту вони не можуть. При цьому банки нараховують пені за прострочені платежі, а також подають їх до бюро кредитних історій як неналежних позичальників.

ІТ-сектор зазнав втрат одночасно через війну та через погіршення світової кон'юнктури. В 2022 році експорт інформаційних послуг скоротився на 9% в доларовому виразі, приблизно на стільки ж скоротився штат ІТ-компаній, на ринку стало менше вакансій та більше відгуків на вакансії. Це пов'язано як з безпековими ризиками України, так і зі скороченням попиту зі сторони іноземних компаній (оскільки більшість українських команд працювало на аутсорс, а не над власними продуктами).

Таблиця 14. Оцінка непрямих втрат сфери цифрової інфраструктури та ІТ.

Види втрат	Оцінка втрат, \$ млрд, за методом	
	Виручка	Додана вартість
Зменшення доходу (інформаційні технології)	7,174	3,242
Зменшення доходу (мобільний зв'язок)	6,171	2,788
Зменшення доходу (радіомовлення та телебачення)	3,229	1,459
Зменшення доходу (фіксований зв'язок)	2,723	1,231
Демонтаж зруйнованих об'єктів та вивезення відходів руйнування	0,051	0,051
Загальні непрямі втрати галузі	19,348	8,771

Джерело: Держстат, Київська школа економіки.

A person wearing camouflage pants is using a metal detector in a grassy field. The detector's coil is on the ground, and the person's hands are visible near the control panel. The background is a blurred green field.

04

РОЗМІНУВАННЯ

Від моменту початку вторгнення близько 270 тис км² території України зазнали впливу через безпосереднє ведення військових дій, мінування районів бойових дій, або внаслідок ураження артилерійськими снарядами, стратегічною авіацією тощо. Встановлені міни, інші вибухонебезпечні предмети (ВНП), а також їх залишки становлять пряму загрозу життю і здоров'ю громадянам України, а також перешкоджають веденню нормальної господарської діяльності в уражених районах.

За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) станом на початок 2024 року, близько 156 тис. км² або приблизно 30% території України потенційно забруднені ВНП і мають бути обстежені на предмет мінної загрози та очищені. Виходячи з поточних результатів протимінної діяльності, щільність знешкоджених ВНП становить майже півтисячі вибухонебезпечних предметів на 1 км² очищеної території. При цьому показник може бути суттєво вищим у районах тривалих та активних бойових дій.

Особливо небезпечними стали території, що були затоплені після теракту росіян на Каховській ГЕС. Вода вимила міни та інші вибухонебезпечні предмети і течією рознесла їх. Через непрогнозованість потоків води складно передбачити місця, де можуть знаходитися міни. Таким чином, розрахунок вартості розмінування цих територій базується на всій території, яка постраждала від затоплення внаслідок підриву. Для визначення площі затоплення ми скористалися інтерактивною мапою, яка створена американським Інститутом вивчення війни (ISW). На основі супутникових знімків вона відображає різницю між територіями станом на 5 червня (до підриву) і 9 червня (3 дні після підриву). Отже, за нашими підрахунками на основі мапи загалом було затоплено близько 530-540 км² у Херсонській й Миколаївській областях – всю цю територію ми вважаємо потенційно замінованою.

На всі територіях необхідно провести гуманітарне розмінування, яке складається з трьох основних етапів, після кожного з яких вивільняються території, які вже вважаються незамінованими:

- Нетехнічне обстеження — збір інформації про те, де потенційно є замінована територія, без використання технічних засобів виявлення вибухонебезпечних предметів, наприклад, міношукачів (тобто опитування населення, ОМС і т.п.).
- Технічне обстеження — збір прямих доказів про наявність ВНП за допомогою технічних засобів.
- Безпосереднє розмінування — безпосередній пошук і очищення території від ВНП.

Ці процеси вже відбуваються. Площа потенційно замінованих територій протягом 2023 року зменшилася на 18 тис. км². Ці площі полів, лісів та акваторій знову можна використовувати. За даними першого віце-прем'єр-міністра, міністра економіки Юлії Свириденко, за рік сапери ДСНС, ДССТ та приватні оператори обстежили 274 тис. га сільськогосподарських земель (або 58% від передбаченого чотирирічним планом). 208 тис. га з цих земель вже передано у використання аграріям. На повернутих землях

можна виростити майже мільйон тон зерна⁷. З початку 2024 року обстежено ще 171 тис. га.

Для розмінування усієї ймовірно замінованої території України знадобитися до \$42 млрд (без врахування розмінування водойм, оскільки даних про ціну цього процесу у нас поки немає). Вартість розмінування внаслідок теракту на Каховській ГЕС можна оцінити до \$1 млрд.

⁷ <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&idA686904-7a23-4951-9a83-b0cfa87b1bb0&title=RezultatiRobotiZRozminuvannia>

A person wearing a yellow jacket is sitting at a desk, writing in a spiral notebook with a black pen. On the desk, there is a large black calculator, a silver laptop, and a black folder. The scene is brightly lit, suggesting an office environment.

05

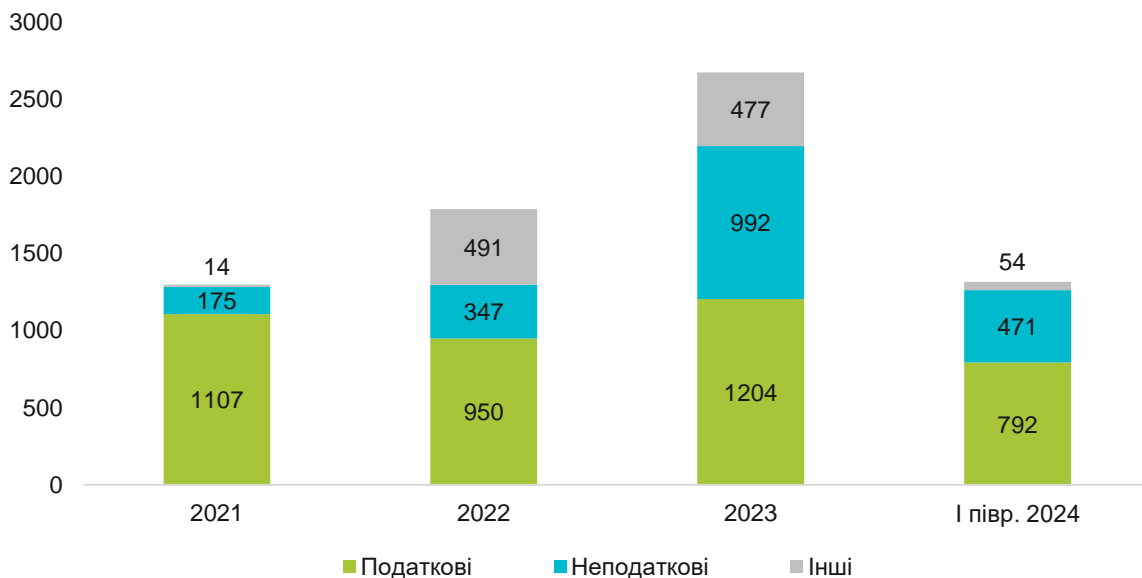
**ФІСКАЛЬНИЙ
СЕКТОР**

Доходи бюджету

У 2021-2023 роках спостерігався різкий ріст доходів держбюджету. Ця тенденція, імовірно, продовжиться у 2024 році. У 2021 році доходи становили 1,3 трлн грн і в наступному році через повномасштабне вторгнення зросли до 1,8 трлн грн за рахунок зростання частки неподаткових та інших надходжень (зокрема, грантів і позик).

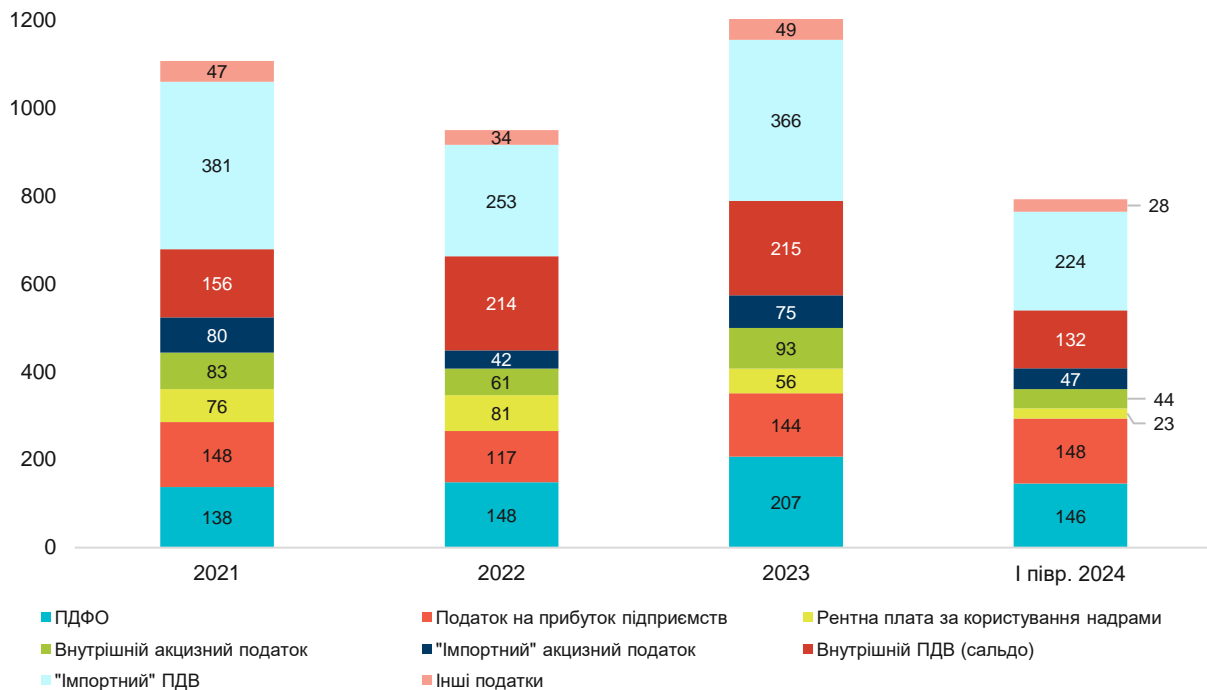
При цьому податкові надходження знизилися на 14,2% через зниження ділової активності у зв'язку із військовими діями, релокацією підприємств та перезапуском виробництв із більш безпечних територій. Також відобразився вплив підтримуючих заходів із тимчасової лібералізації податкового і митного законодавств, що активно застосовувалися і до середини 2023 року. У 2023 році, незважаючи на зростання податкових надходжень, зокрема і за рахунок військового ПДФО, їх частка становила менше половини у доходах держбюджету. Відновлення більшої значущості податкових надходжень спостерігається у I півріччі 2024 року, що пов'язано із зростанням оподаткування банків, перенаправлення військового ПДФО до держбюджету, меншої грантової підтримки партнерів, а також наслідком девальвації гривні.

Графік 4. Структура доходів держбюджету, млрд грн

Джерело: НБУ

Структура податкових надходжень також зазнавала змін (див. Графік 5). По-перше, спостерігалось зростання частки ПДФО у податкових надходженнях — з 12% у 2021 році до 18% у першій половині 2024 року через його сплату військовими. По-друге, помітною є зниження частки внутрішнього ПДВ під час повномасштабного вторгнення (з 23% у 2022 році до 17% у першій половині 2024 року), хоча його частка все ще вища ніж у 2021 році (14%). По-третє, надходження від рентної плати за користування надрами були більш значущими у 2022 році, коли було значно підвищено ставки та були високі світові ціни, зокрема, на природний газ.

Графік 5. Структура податкових надходжень держбюджету, млрд грн

Джерело: НБУ

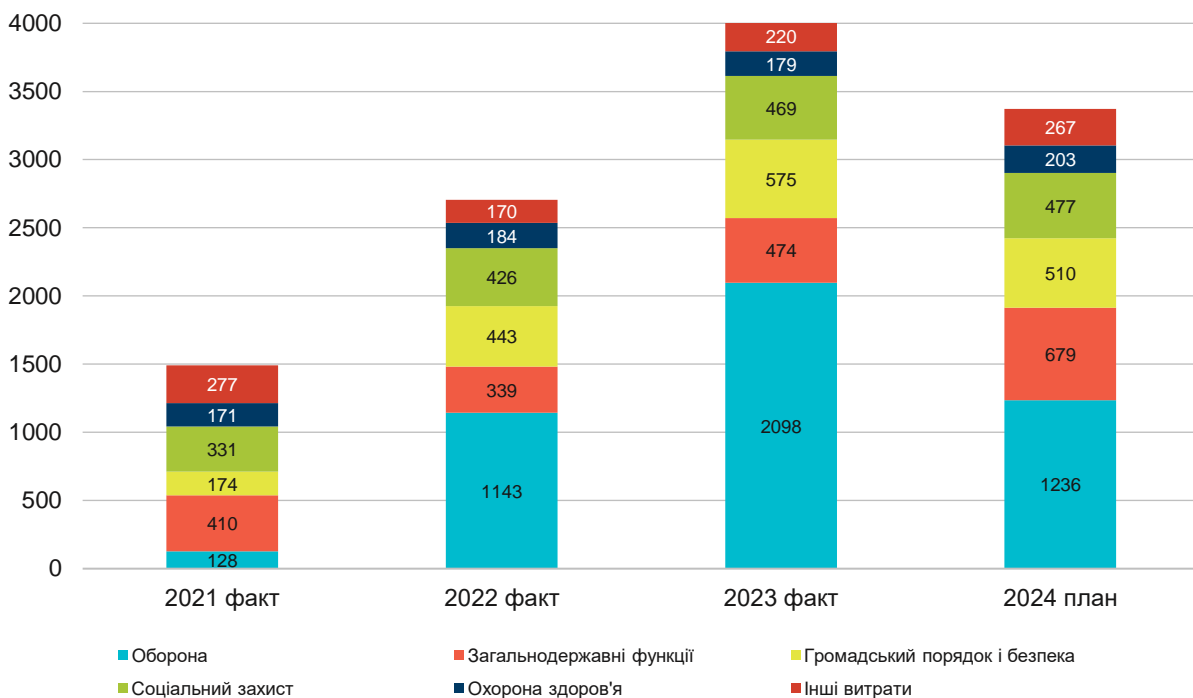
Видатки бюджету

З початку широкомасштабного вторгнення динаміка та загальний рівень фінансування державних видатків значно змінилась. Так до 2022 року лідерами в сфері видатків були загальнодержавні функції, економічна діяльність та соціальний захист, які складали близько 60% всіх видатків. Такий підхід є властивим для країн, які не знаходяться в стані війни та концентрують свою увагу на економічному розвитку та підтримці населення.

Внаслідок вторгнення Україні довелося перерозподілити значні ресурси на інші сектори, в першу чергу задля підтримки своєї обороноспроможності. Секторами, на яких держава сфокусувала свою увагу, були сектори оборони та безпеки. Так в 2022 році сектор оборони збільшив своє фінансування майже в 10 разів (з 127,5 млрд грн в 2021 році до 1142,9 млрд грн в 2022 році). Схожа ситуація, хоч і не з таким стрімким ростом, спостерігалась і за сектором безпеки, фінансування якого збільшилось в 1,5 рази в порівнянні з 2021 роком (з 174,3 млрд грн до 443,3 млрд грн). Відповідна тенденція продовжилась і в 2023 році зі зростанням фінансування сектору оборони на 83,5% до 2097, млрд грн та зростанням сектору безпеки на 29,6% до 574,4 млрд грн. В 2024 році згідно першочерговими плановими показниками очікувалось, що рівень фінансування сектору оборони буде на рівні 1235,7 млрд грн, а сектору безпеки на рівні 509,8 млрд грн. Однак такі показники є дуже консервативними з огляду на продовження та інтенсивність бойових дій, через що загальний рівень фінансування в першу чергу сектору оборони ймовірно зросте до рівня 2023 року (близько 2000 млрд грн).

Разом з тим збільшувався і загальний рівень фінансування державних видатків. Так у 2021 році було профінансовано видатків майже на 1,5 трлн грн. Вже в 2022 році ця сума зросла на 81,5% до 2,7 трлн грн, а в 2023 ще на 48,4% до 4 трлн грн. У 2024 році згідно планових показників очікується фінансування видатків у розмірі 3,4 трлн грн, хоча як зазначалось, внаслідок ймовірного збільшення фінансування сектору оборони зросте й загальний рівень фінансування державного бюджету, ймовірно до 4 трлн грн.

Графік 6. Структура витрат держбюджету, млрд грн

Джерело: НБУ

Також звернути увагу на динаміку змін в інших ключових секторах.

Сектор соціального захисту, який у 2021 році мав фінансування на рівні 331,3 млрд грн, вже в 2022 році отримав підвищення фінансування до 426 млрд грн, 469,2 млрд грн в 2023 році та планові 477 млрд грн в 2024 році. Таке системне підвищення рівня фінансування цього сектору пов'язано зі значним зростанням кількості ВПО та загальною соціально-економічною ситуацією в країні. Сектори загальнодержавних функцій та економічної діяльності, які найбільше постраждали внаслідок вторгнення, поступово відновлюють рівень фінансування до довоєнного. Сектор загальнодержавних функцій, який займав лідерську позицію у 2021 році з 409,5 млрд грн фінансування вже в 2022 році отримав скорочення до 338,8 млрд грн. Хоча вже в 2023 році фінансування було відновлено до довоєнного рівня з урахуванням інфляційного зростання – 473,5 млрд грн. Планово в 2024 році очікується вже 678,9 млрд грн, що має зробити цей сектор другим за рівнем фінансування у державі. Сектор економічної діяльності з фінансуванням в 187,8 млрд грн в 2021 році також отримав значне скорочення в 2022 році, до 95,4 млрд грн. Вже в наступному 2023 році сектору вдалося профінансувати 134,3 млрд грн, а в 2024 планово очікується 144 млрд грн.

Дефіцит бюджету

В результаті повномасштабного вторгнення росії в Україну відбулось суттєве зростання бюджетного дефіциту. Зросли видатки бюджету, зокрема воєнного характеру, покрити які за допомогою власних фінансових ресурсів не було можливим. Якщо у 2021 році дефіцит державного бюджету за підсумками року становив 197,9 млрд грн або 3.6% ВВП, то вже у 2022 році фактичний розмір дефіциту склав 914.7 млрд грн або 17.6% до ВВП, зрісши у 4.6 разів до 2021 року. Значно вищим, ніж передбачено фіскальним правилом⁸, дефіцит залишався у 2023 році і запланований на 2024 рік — 20,5% та 20,3% ВВП, відповідно.

У 2021 році більшу частину дефіциту державного бюджету було профінансовано за рахунок зовнішніх запозичень — чисті зовнішні запозичення забезпечили фінансування 55,8% дефіциту державного бюджету, у 2022 році цей показник зріс до 61.8%, ще більшим показник був у 2023 році — 81.4% і лише 13.7% дефіциту у 2023 році профінансовано за рахунок чистих внутрішніх запозичень. Цифри відображають значну залежність фінансової стійкості України від зовнішнього фінансування. Проте усі залучені кошти від зовнішніх кредитів чи грантів можуть бути спрямовані виключно на фінансування гуманітарних видатків, тоді як видатки військового характеру фінансуються лише за рахунок власних джерел доходів — податки, неподаткові надходження, внутрішні державні позики (ОВДП).

Загалом від початку повномасштабного вторгнення Україна уже отримала \$93,6 млрд бюджетної підтримки від іноземних партнерів. Найбільшими донорами бюджетної допомоги для України від початку повномасштабної війни стали:

- Європейський Союз, \$36 млрд (у 2024 р. надійшло \$8,5 млрд)
- Сполучені Штати Америки, \$26,8 млрд (\$3,9 млрд)
- Міжнародний валютний фонд, \$10,3 млрд (\$3,1 млрд)
- Японія, \$6,4 млрд (\$2,1 млрд)
- Канада, \$5,2 млрд (\$1,5 млрд)

⁸ Відповідно до статті 14.1 Бюджетного кодексу України розмір дефіциту державного бюджету не може перевищувати 3% ВВП. Проте, в умовах військової агресії, невизначеності і дефіциту достатнього обсягу власних фінансових ресурсів, таке правило не застосовується

